

Az orvosi helyesírás alapelvei (1. rész)

Ludányi Zsófia, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Szinte már közhelyszámba megy az orvosi szaknyelvet használók írásgyakorlatát efféle jelzőkkel illetni: kaotikus, zavaros, következetlen „helyesírás”. Ez annyit tesz, hogy még a nyomtatott (vagy akár internetes), nagyközönség számára készített orvosi kiadványok írásmódja sem egységes; ugyanazt a szót, kifejezést – *horribile dictu* egy szövegen belül is – hol idegenes (görög–latinus), hol kiejtés szerinti (magyaros) írásmóddal írnak, nem beszélve a nem közönségnek szánt, szűkebb körben használt szövegekről (pl. kórlapok, zárójelentések), amelyek helyesírása még több kívánnivalót hagy maga után. Pedig kis fáradtsággal, némi utánajárással jóval igényesebb helyesírású – s ezáltal könnyebben érthető – szövegeket alkothatunk.

Az orvosi szaknyelv helyesírásával a Magyar Tudományos Akadémia már az 1970-es években foglalkozni kezdett, orvosok és nyelvészek együttműködésével. Ennek eredményeként született meg 1992-ben a „zöld könyv”, vagyis az *Orvosi helyesírási szótár*, melynek alapelvei a mai napig normaértékkel bírnak. Bár az elmúlt több mint húsz évben sokat változott a világ, jelentősen fejlődött az orvostudomány, tért hódított a molekuláris biológia, s ezáltal új szavak, kifejezések keletkeztek, amelyeket a szótár nem tartalmaz; alapelvei azonban mindmáig eligazíthatnak a helyesírás útvesztőjében.

Lássuk tehát, mit javasol a szótár, mikor írjunk latinosan, mikor magyarosan!

Kinek írunk?

Mielőtt nekifogunk az írásbeli szövegalkotásnak, érdemes végiggondolni: kinek készül a szöveg, ki lesz a célközönség, hol fog megjelenni? Orvos olvasóknak írunk tudományos igényű cikket szakfolyóiratba, netán könyvfejezetet? Vagy nem szakmabelieknek szóló ismeretterjesztő írás készül? Miután ezt megválasztottuk magunknak, az alábbiak szerint járjunk el: **az orvos olvasóknak szánt szövegekben a latinos írásmód következetes alkalmazását kell elfogadottnak tekinteni**, még közkeletűvé vált szakszavak esetében is, pl. *thrombosis* (*trombózis* helyett). A latinos írásmód javasolt tehát például a tudományos szaklapokban, tudományos dolgozatokban, orvosi kézikönyvekben, az egészségügyi felsőoktatás tankönyveiben, a kórházi és a klinikai praxisban (kórlapokon, zárójelentéseken). A nem

szakember olvasóknak szánt ismeretterjesztő szövegekben a magyar megnevezéseket érdemes használni (pl. *tüdőgyulladás*, *cukorbetegség*). Ha ilyen nincs, vagy csak nehézkesen fordítható le, akkor az idegen szó magyaros írásmódját célszerű alkalmazni (pl. *urémia*, *cirrózis*). Ilyen szövegekben a kiejtés szerinti írásmódot alkalmazzuk. Eltekintve olyan, kivétel nélkül mindig idegenes írásmódú kifejezésektől, mint az anatómiai, kór-, élet- és szövettani nevek (*alveoli pulmonales*); védett gyógyszernevek (*Seduxen*); betegségmegnevezések (*embolia pulmonalis*); a több szóból álló, a latin nyelv szabályai szerint szerkesztett orvosi kifejezések (*infarctus myocardi*).

Fordított irányú kivételek is vannak. Ezeket még az orvos olvasóknak szánt szövegekben is magyarosan kell írni. Ide tartoznak a tudományágak, szakterületek nevei (pl. *hematológia* és nem *haematologia*, *nefrologia* és nem *nephrologia*); technikai eljárások, műszerek nevei (*amputáció* és nem *amputatio*, *transzplantáció* és nem *transplantatio*), kémiai vegyületek (*szén-dioxid*), gyógyszerkészítmények nevei (*valerián*); illetve a társtudományok (biológia, kémia, biokémia, fizika stb.) szakkifejezései, ha azok e tudományokban magyarosan írandók (pl. *kovalens kötés*).

Azon orvosi szavak esetében, amelyek a köznyelvben meghonosodtak, a mindennapi nyelvben széles körben ismertek, törekedni kell a magyaros írásmódra (pl. *reuma*, *ciszta*, *katéter*).

Segít a szótár

Ha kétségeink vannak egy-egy konkrét szóalak írásmódjával kapcsolatban, érdemes fellapozni az *Orvosi helyesírási szótár* szószedetét (kb. 90 000 címszó). Egyes kifejezések mindkét írásmóddal írva megtalálhatók, ezek az ún. **szabad használatú** formák. Ilyenkor a szerző egyéni döntése, hogy melyiket használja, attól függően, milyen (tudományos vagy ismeretterjesztő) szövegtípusról van szó. Példa a szabad használatú formára: *catatonia* / *katatónia*, amely mindkét írásmóddal használható, a célközönség függvényében. Ezzel szemben a **kötött használatú** formák esetében a szótár a magyaros írásmódú alak mellett foglal állást (*asztma*), de bizonyos esetekben (pl. akkor, ha az adott szó egy latin szókapcsolat része: *asthma allergicum*) az orvostudományi érdekek, hagyó-

mányok miatt a latinus formákra is szükség van, ezért az is feltüntetésre kerül: *asthma / asztma*.

Hibrid írásmód

Az idegenes és a magyaros írásmód mellett létezik egy harmadik lehetőség: az előző kettőnek a keveréke, a kevert vagy hibrid írásmód. Példák: *carcinóma*, *obesitás* (latinus írásmód, de magyar ékezet használata), *plazmocytoma* (az előtag kiejtés szerint, az utótag idegenes formában íródott). Fontos azonban, hogy a hibrid alakulatok nem jelentenek alternatívát: **egyértelműen kerülendő jelenségről van szó**. Vagy az idegenes, vagy a magyaros írásmód mellett döntünk – a fentieket figyelembe véve –, de ne keverjük a kettőt egy szón belül.

Következetesség

Legyünk tehát következetesek! Ne csupán arra ügyeljünk, hogy egy szón belül legyünk azok (azaz ne írjunk le hibrid alakokat), de egy szövegben belül is ragaszkodjunk következetesen az idegenes/magyaros helyesíráshoz (a felsorolt kivételes eseteket természetesen figyelembe véve). Ha egy cikkben *vesecolicát* írunk, ne írjunk ugyanott *epekólikát*.

Környezethatás

Szót kell még ejtenünk az ún. környezethatás elvéről, amely a következőt jelenti: Ha vagylagos, magyaros és latinus írásmódú szavak szó szerkezetet vagy -összetételt alkotnak, figyelembe kell venni, hogy a szó szerkezet másik eleme, illetve az összetétel másik tagja milyen írásmódú. Ha például magyaros, akkor a kérdéses írásmódú szó írásmódja is magyaros legyen. Az előző példánál maradva: az *epe* magyar szó, magyaros írásmódú, a *colica / kólíka* vagylagos írásmódú, ezért (bár az *epecolica* sem kifogásolható) az *epekólika* forma a javasolt. Nem beszélve arról, hogy a *kólíka* szó a köznyelvben meghonosodott, így ez is a magyaros helyesírás felé billenti a mérleget.

Angol szavak

Az angol nyelv használata mára a nemzetközi orvostudományi szakirodalomban általánosan elfogadottá vált, s így a magyar orvosi nyelvben is egyre gyakoribbá váltak az angol nyelvi elemek. Az angol kifejezések esetén inkább az figyelhető meg, hogy a magyaros (kiejtést követő)

írásmód tendenciaszerűen nincs jelen; az angol szavak – mint ahogy az egyik orvosi helyesírással kapcsolatos kutatás adatközlője megjegyezte – kevésbé „hagyják magukat” magyarítani (*sztrók?*, *bájpasz?*). Hogy ez a jövőben hogyan változik majd, nem jósolható meg, de addig is írjuk az angol kifejezéseket angolosan – kivéve akkor, ha magyaros írásmódjuk valamilyen helyesírási szótárban adatolható (pl. *drén* és nem *drain*, *sönt* és nem *shunt*).

Zárszó

Ahogy például az *epekólika* szónál is láthattuk, az említett elvek (szövegtípus elve, köznyelvivé válás elve, környezethatás elve) kölcsönhatásban vannak egymással: erősíthetik egymást (ahogy az *epekólika* esetén is történt, ahol a környezethatás és a köznyelvivé válás elve egyaránt a magyarosság felé „terelte” a helyesírást), de lehetnek egymás ellen hatók is, ilyenkor a szöveg írójának kell mérlegelnie, melyik elv (és milyen okokból) legyen domináns. Az *intraductalis carcinoma* esetében például – hiába írhatjuk a *karcinóma* szót magyarosan is, mert már a köznyelvben is egyre terjedőben van a kifejezés – a latinus írásmódú *intraductalis* jelző környezethatása miatt javasoltabb az idegenes írásmód használata.

Ha megértjük ezeknek az elveknek a logikáját, és mérlegeljük, mikor melyiket érdemes alkalmazni, csökkenthetjük orvosi szövegeink zavaró, sokszínű írásmódját. ■

Felhasznált irodalom

1. Fábrián Pál – Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest.

Ajánlott irodalom

2. Bősze Péter (szerk.) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Kiadó, Budapest, 2009. (különösen a 330-339. oldalak)
3. Ludányi Zsófia. Orvosi helyesírás – mit tükröz az írásgyakorlat? *Magyar Orvosi Nyelv* 2008; 1: 6-13. http://www.orvosinyelv.hu/dlObject.php?publikacio_id=133&MONY_2008_01_Orvosi_Lud%C3%A1ny.pdf (2013. 11. 21.)
4. Ludányi Zsófia. Az idegenes és a magyaros helyesírás kérdése a magyar orvosi nyelvben. In: Kuna Ágnes – Veszelszki Ágnes (szerk.) Félúton 3. A harmadik Félúton konferencia (2007) kiadványa. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009. pp 162-180. http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk07/ludanyi.zs._KA_VA_T.pdf (2013. 11. 21.)